

Het verkeer en het vervoer

*Vroeger was alles langzaam verkeer,
en van het blaaspijpje wisten wij niet.
Had een boer eens wat te veel op, een keer,
het paard dat vergiste zich niet.
Dat liep wel naar huis, want die kende de weg,
en rook al van verre de stal,
want men zag er geen auto's op de weg,
en een diender, die kende zo'n geval.
Nu neemt de vrouw het (auto) stuur in de hand,
denk niet dat zo iets vroeger niet kon.
De boerin nam dan de liene (leidsel) ter hand,
als de boer het beslist niet meer kon.*

Het is voor ons ouderen haast onbegrijpelijk, zoals het verkeer de laatste vijftig jaar is toegenomen. In het bijzonder de wijze van vervoer, zoals dat nu geschiedt. Dan denk ik in de eerste plaats aan het luchtvervoer. Om van de reis naar de maan nog niet te spreken, want het is nog niet zo lang geleden dat velen zeiden: "Op de maan, daar komen ze nooit, dat is onmogelijk".

Wat weet ik nog goed, dat toen ik nog een schooljongen was, wij de eerste vliegmachine zagen. Dit was tijdens een grote manoeuvre in de Holterberg. Zo lang we hem nog als stipje konden zien, volgden we hem met de ogen. Wij vonden het fijn, maar wel onbegrijpelijk, dat zo'n ding niet naar beneden viel. We hadden een minder mooi spotversje op de toen nogal naam makende vlieger Van Brussel:

*Als Jan Van Brussel dood is,
dan krijgen wij misschien,
de helft van zijn centen,
en ook zijn vliegmachien,
Jan Van Brussel, Jan Van Brussel,
Jan Van Brussel, val maar dood.*

Ja hij zou hier centen genoeg mee verdienen, maar de ouderen vonden het toch maar waaghalzerij. Ze keurden het ook beslist af, want zij geloofden en daar waren ze vast van overtuigd, dat de mens geschapen was om de aarde te bewonen en niet om te vliegen. Denkt u zich een dergelijke theorie vandaag de dag eens in. Maar zo langzamerhand zijn wij met deze dingen vertrouwd geraakt en begrijpen wij veel van wat vroeger voor ons onbegrijpelijk was. Ook brengt het vliegen veel voordelen mee, want een vliegreis naar Amerika gaat nu in minder uren dan vroeger in dagen per boot. Maar ook het reizen per boot heeft een hele vlucht genomen, vergeleken met vroeger, toen de schuiten voeren door het Overijssels kanaal.

Het kanaal werd in 1858 geopend. De trekschuiten werden getrokken door een paard. De paarden liepen over het jaagpad langs het kanaal. De schipper moest dan met het roer het schip van de kant houden. De trekkabel moest wel minstens vijftig meter lang zijn. Ik heb ook wel eens gezien dat de schipper zelf een leeg schip trok. Zijn vrouw stond dan aan het roer. De schuiten haalden vaak turf uit Vriezenveen of Drenthe, dit deden de turfschippers. Andere haalden riet uit de omgeving van Giethoorn. Weer andere vervoerden steen van de steenfabrieken. Ook werd er veel graan vervoerd. Het kanaal was eigendom van de kanalisatie maatschappij. De huizen (meestal ook verlof of café) bij de bruggen werden verhuurd. De bewoners moesten dan de bruggen opendraaien voor de schepen, en het tolgeld innen. Men deed dit onder het varen, met een klomp aan een lange stok. Als er een schip in aantocht was, gaf de schipper dit te kennen door op een hoorn een signaal te geven, dat kon men bij ons nog horen. Van zulke brugwachtershuizen waren er verschillende, in Raalte de Goeie Boel, Hekkert en Nieuwenhuisbrug. In Heeten Kuper Gait, Woertmansbrugge, de Steerne, de Zandbelterbrug en Cröddenbrug en verder nog een paar.

Ik vond dit kanaal altijd prachtig, met zijn met riet omzoomde kanten en de watervogels die er zwommen. Als ik er langs kwam op de fiets, dan dacht ik: "Wat is dit een gegrAAF moet dit zijn geweest." In 1858 moest alles nog met de schop moest gebeuren, en met de kruiwagen. De mannen die dergelijk werk deden noemden ze de polderjongens. Die reisden overal heen voor dergelijke karweitjes, Ze gingen alleen 's zondags naar huis. Ze moesten dan ze eerst nog lopen om met de omnibus naar hun bestemming te gaan, want het spoor (trein) was nog vrijwel nergens bekend. Het vervoer van post en kleinere dingen, geschiedde toen allemaal met de postkoets, zoals hier langs de Vette Henne over de oude postweg. Aan het einde van de negentiende eeuw kwamen er meer spoorwegen. Er reed ook een tram van Deventer over Lochem tot Borculo, waar ook de stadgangers vrijdags gebruik van maakten. Over de postkoets hadden we nog een versje:

*Trara, trara, de postiljon,
blaast vrolijk op zijn hoorn,
wat klapt hij lustig met de zweep,
zijn paardje spitst de oren.
Hij brengt berichten,
hier dan daar,
ja verre reist hij henen
een blijde tijding brengt hij de één,
de ander doet hij wenen.
Trara, trara, maar wat hij brengt,
dat is voor hem verborgen,
dus klinkt zijn lustig hoorngeschal,
en zingt hij zonder zorgen.*

In mijn jonge jaren moesten wij de kunstmest, die veelal met het spoor aankwam, altijd ophalen van het station in Dijkerhoek. De paarden hadden daar geen rust als er eens een trein langs kwam, de meeste waren hier erg bang voor. Vooral als er een vertrok, want het waren toen allemaal nog stoomlocomotieven. De machinist liet die dan nog eens extra hard puffen en had nog schik ook als de boeren de paarden haast niet konden houden.

Tegenwoordig gaat bijna alle vrachtvervoer met de vrachtauto. Wel een heel verschil bij vroeger toen alles met paard en wagen moest gebeuren. De mulder bij ons moest alles met de wagen van Deventer halen, maar ongeveer in 1925 kreeg hij de eerste vrachtauto. Stoevenbelt had als eerste een vrachtauto voor het vervoer van varkens.

Het melkvervoer gaat nu allemaal haast met melktanks. Het was eerder al een hele vooruitgang toen ze een trekker voor de wagen kregen, want vroeger ging het allemaal met het paard. De wegen waren vrijwel allemaal zandwegen en 's winters kon men wel zeggen: modderwegen. Wie had vroeger kunnen denken, dat wij zelf nog een auto zouden hebben, waar wij even ergens mee naar toe zouden rijden. Wat weet ik nog goed, dat wij naar de weg liepen als er eens een auto langs ging, om zo'n wonderding te zien. Maar de meeste mensen hadden eerst een stoomfiets (motor). Voor die tijd waren het alleen fietsen, waarvan iedereen in huis er nog lang geen had. Wij zongen dan ook vaak: "En we waren met zeven broers, en we hadden maar ene fiets, en allemaal allemaal allemaal, allemaal op die fiets".

Ik weet nog heel goed, dat toen ik zo'n jaar of vijf was, Vader het fietsen heeft geleerd, samen met Hendrik Janoom van Holterbroek, Haverslag en Marinusoom van ons. Hendrik Janoom (Struik) moesten hen dan helpen, dat moest dan gebeuren onder de middagsloap (tijd dat ze bij zomerdag een uur gingen slapen). Eerst werden ze op de fiets geholpen, en daar gung 't hen. Meestal kwamen ze niet ver en kwamen ze op de kamp in de rogge terecht, en Grootvader brommen: "Zie vertesteweerd alle rogge." Marinusoom en Hendrik Janoom schik. Ik zie ze nog zo peddelen, en dan hadden ze het vestje aan de rikpost hangen. Maar ze hebben het toch geleerd.

Er waren er wel wat mensen die er niet aan begonnen, die niet konden begrijpen hoe ze op die twee smalle reakes (wielen) overeind konden blijven en niet omvielen. In de eerste tijd zat er ook geen kettingkast op de fiets, de mannen deden dan fietsknippen

aan de boksenpiepen (broekspijpen). De vrouwen hadden een netje over het achterwiel. Er waren maar weinig vrouwen die fietsen leerden. Moeder heeft het ook nooit geleerd. In die tijd was er ook nog geen sprake van rechts verkeer. Iedereen kon van de weg gebruik maken zoals hij zelf verkoos, ook in de stad. Ongeveer in 1920 werd rechts houden wettelijk verplicht.

Dit zelfde gold natuurlijk ook voor de wagens waarmee de boeren vrijdags naar de markt reden. Laatst, toen ik met de auto over de Brink reed, zei ik nog: "Hier stonden vroeger de kleedwagens in hele rijen."

Wat kan ik mij nog goed voorstellen als wij bij zaterdag met Vader en Moeder mee gingen naar de visite. Omdat men zo lang onderweg was gingen we vummirgs al vot (voor de middag al weg), als men meer als een uur moest varen (rijden), want het paard kon lang niet altijd draven. Het kleed van de wagen werd opzij als met venstertjes geopend, dan konden wij mooi uitkijken, en dan Vader op het vuurkistje, (voorin de wagen). Moeder en wij op de middenkiste. Die daar niet bij op kon op het achterste benske (bankje). Als Vader zo eens ergens heen wou, dan deed hij het kleed niet over de beugels, en dat noemden ze dan met de heugelwage. Het wagenkleed moest ook een enkele keer gewassen worden, omdat het wit was, dan was het het erg gauw smoezelig. Maar als ik aan die tijd van mijn kinderjaren terug denk, o zalige kindertijd, waarin alles nog zo mooi en zonnig lijkt.

*Wat is er niet te ontwaren
In 's harten diepsten grond,
Bij 't opgaan onzer jaren,
In 's levens morgenstond!*
(Nicolaas Beets)

Wat kan men dan vaak heimwee hebben naar die vervlogen tijd, met al die slapende herinneringen, waarvan wijlen Meester Heuvel zo mooi in zijn boek schreef: "*Wat breekt zoo snel door dichte tijdswolek heen. Zoo was het, ja, zoo was het, lang geleen.*"

Ook reed men vroeger wel met de gewone boerenwagen zonder ladders en dat noemde men dan de rongenwage. Dit gebeurde als men lang hout op moest halen dat men zo tussen de rongen legde, maar dan moest er ook een andere lankwage in, dat wilde zeggen dat dan de voor en achterwagen verder van elkaar kwamen. Zo kreeg men dan een veel langere wagen. Als er twee paarden voor werden gespannen werd het inspan vervangen door een disselboom die door de paarden aan het halsholt aan de nek werd gedragen. Dan moest men ook een tweepeerdsliene (leidsel) hebben en in plaats van een trekknuppel een achterhout met twee knuppels, die met de disselhamer vast werd gestoken in de dissel. Het voorste gedeelte van de voorwagen waar de dissel of inspan aan zat heette de brugge. Hieraan zat ook een opstap. Opzij van de wagen boven de assen noemde ze schemmel, en een achterzet in de wagen heette achterhek. De raderen, waarvan het middenstuk de busse heette, waren verbonden met speken aan de velgen waaromheen de ijzeren hoepels lagen. De bus waar de as in kwam te liggen en draaide was de naaf. De peerdezelle (tuig) bestond uit het kussen en nekmoeren voor die met leunzen werden vastgemaakt. Voor andere werkzaamheden als zand of mestvervoer gebruikten ze veelal de stortkoare (kar). In latere jaren kregen wij een sleepkar met drie raderen. De kleedwagen werd vervangen door een brik (rijtuig). Andere mensen hadden ook wel tentwagentje, met een andere vorm en minder glas.

In 1966 hebben wij het paard afgeschaft en kregen wij een trekker (Cormick) en in 1969 de tweede (Ferguson). Nadat wij eerst een paardenmestverspreider hadden gehad, kregen wij toen een verspreider met aftakas achter de trekker. In 1957 kregen wij een luchtbandenwagen in plaats van een hoepelwagen, waarmee men veel beter overweg kon, vooral op de harde wegen. Er waren in mijn kinderjaren vrijwel nergens hardewegen, behalve dan de weg van Deventer naar Twente door Holten die men toen nog steenweg noemde. Later kwamen er meer harde wegen. Toen ik naar school ging werd de Provinciale hardeweg gelegd van Holten naar Heeten. Dat was nog geen asfaltweg, zoals nu, maar gewoon een basaltweg die met de stoomwals werd vast gewalst. Toen de weg klaar was kon men met wagen maar ruim een helft berijden. Op de

andere kleine helft lagen zware posten, die men na een poosje op de andere helft legde. Men dit deed omdat men anders door het eenzijdig rijden met de smalle velgenwagens de weg stuk reed.

Wat keken wij de ogen uit, toen de eerste woonwagens over de nieuwe weg kwamen. Op het ogenblik is alles mooi asfaltweg en zijn er maar hier en daar kleine stukjes zandweg. Waar vroeger in de weg zo'n niedsen dreei (scherpe bocht) zat, werd die er uitgehaald, zodat de weg haast de halvescheid (de helft) korter werd. Ook zijn de holtwelle (houtwallen) langs de wegen haast allemaal verdwenen, al wordt men er nu wel weer zuinig op. Gelukkig, want dit had voor mij een geweldige bekoring, die wegen tussen de wallen door of door de heidevelden, die kan ik in mijn verbeelding nog zo voor mij zien. En dan niet te vergeten het voetpad (voetpad) en de kerkpaden, die door heide, bos, weiden en door bouwkampen liepen. Wat is er vaak door de kleine lieden van de kruwage (kruiwagen) gebruikt gemaakt van hier naar Deventer en Zutphen. Dit had dan volgens hen niets te betekenen, en dan nog vaak met heel wat vracht in de kruiwagen. Zo was hier iemand in de buurt die vrijdags een geslacht varken naar de stad moest brengen, maar vrijdagsmorgens was de weg spiegelglad. De buurman die het varken mee zou nemen, had het paard niet scherp (op scherp staan). Wat nu, dan maar het varken op de kruiwagen en lopen naar de stad, dat was toen heel gewoon.

Nu zijn het allemaal gemeentewegen, vroeger vielen ze allemaal onder het markebestuur, die ook het onderhoud had. Zo viel de Oerdijk vroeger onder de Gooier Marke en werd ze later aan de gemeente overgedragen. In de jaren rond 1965 hebben we onze de weg tot de hardeweg hard laten maken. Ook rond het huis en de schuur. Meestal liep men op de klompen, de schoenen waren voor naar de kerk of een enkele keer naar de stad. Grootvader heeft nooit schoenen gehad, enkel leren laarzen voor naar de kerk en naar de stad.

*Dan trekt de boer zien klumpkes an,
en dan is de boer kontent,
een paar klumpkes met wat stro der in,
alles noa de boer zien zin,
boer, boer, boer, is er nog wat te sjachelen,
neen, neen, neen, te sjachelen is er geen.*

Maar al is alles veel gerieflijker geworden, de mensen hadden net zoveel wille (schik) en waren net zo gelukkig als nu.